

Politik Kutuplaşma ve Devletin Ekonomik Boyutu¹

Nazlı KEYİFLİ (<https://orcid.org/0000-0002-0589-8089>), Department of Public Finance, Gümüşhane University, Turkey; e-mail: nazlikeyifli@gumushane.edu.tr

Sacit Hadi AKDEDE (<https://orcid.org/0000-0002-7220-9220>), Department of Economics, İzmir Bakırçay University, Turkey; e-mail: sacithadi.akdede@bakircay.edu.tr

Political Polarization and Size of Government²

Abstract

In this study, it empirically examines the impact of economic and political determinants on the economic size of the government. Political polarization is taken as the variable of interest, along with other control variables. Statistical analysis was carried out using the Ordinary Least Squares and Second Stage Least Squares methods. The scope of the paper includes 61 countries, and the time interval is between 1990 and 2015. The results of the regression analysis show that the share of public consumption spending in national income in countries where political polarization is high is declining. In addition, the increase in levels of ethnic fractalization, democracy and government fractionalization has an increasing effect on the share of public consumption spending in national income. The study provides descriptive linkages among findings.

Keywords : Size of Government, Political Polarization, Ethnic Fractalization.

JEL Classification Codes : H10, H50, P16.

Öz

Bu çalışmada, ekonomik ve politik faktörlerin devletin ekonomik boyutu üzerindeki etkisi ampirik olarak incelenmektedir. Politik faktörlerden politik kutuplaşma diğer kontrol değişkenlerle birlikte ana bağımsız değişkendir. İstatistiksel analiz olarak En Küçük Kareler ve İki Aşamalı En Küçük Kareler yöntemleri kullanılmıştır. Çalışma kapsamına 61 ülke dâhildir ve 1990 ile 2015 yılları arasındaki zaman aralığı kullanılmıştır. Regresyon analizi sonuçları, politik kutuplaşmanın fazla olduğu ülkelerde kamu tüketim harcamalarının milli gelir içindeki payının azaldığını göstermektedir. Ek olarak, etnik çeşitlilik, demokrasi ve siyasi ayrışma düzeylerinin artması kamu tüketim harcamalarının milli gelir içindeki payının artması şeklinde bir etki ortaya çıkarmaktadır. Çalışma bu bulguların bağlantılarını açıklamaktadır.

Anahtar Sözcükler : Devletin Ekonomik Boyutu, Politik Kutuplaşma, Etnik Çeşitlilik.

¹ Bu çalışma, Sacit Hadi AKDEDE danışmanlığında ADÜ NİİBF Maliye ABD’de “Devletin Boyutunun Politik ve Ekonomik Belirleyicileri” adlı doktora tezi gözden geçirilerek hazırlanmıştır.

² This paper is produced from a part of the PhD dissertation titled as “Political and Economic Determinants of Government Size” by Nazlı Keyifli under the supervision of Sacit Hadi Akdede at Adnan Menderes University, Nazilli İİBF, Department of Public Finance in Nazilli, Turkey.

1. Giriş

Devlet, kamusal amaçları karşılamanın yanı sıra iktisadi ve sosyal amaçları gerçekleştirerek ekonomik yapıya yön vermektedir. Dolayısıyla bir ülkede hem ekonomi politikalarının belirlenmesi hem de ekonomik sorunlara sağlıklı çözümler bulunabilmesi için devletin ekonomik boyutunun doğru bir şekilde ölçülmesi ve ekonomik ve politik değişkenlerin söz konusu boyut üzerindeki etkilerinin yönünün ve büyüklüğünün test edilmesi faydalı olabilir. Böylelikle uygulanacak politikaların sağlıklı bir şekilde hedefine ulaşması sağlanabilir.

Bu çalışma, ülkelerin gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun önemli bir makroekonomik değişken olan devletin ekonomik boyutunu etkileyen ekonomik ve politik faktörlerin ve özellikle de söz konusu faktörler arasında politik kutuplaşmanın devletin ekonomik boyutunu etkileyip etkilemediğini, etkiliyor ise bu etkinin yönünü ampirik olarak anlamayı konu edinmektedir.

Ülkelerin sosyo-ekonomik yapısı, gelişmişlik düzeyi, hükümet programları ve düzenlemeleri farklılık gösterdiğinden, devletin ekonomik boyutunda da ülkeler arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, devletin ekonomik boyutunu etkileme olasılığı bulunan ekonomik ve politik faktörlerin ampirik olarak araştırılması büyük önem taşımaktadır. Bu noktadan hareketle, bu çalışmada 61 ülkede bahsi geçen faktörlerin söz konusu boyut üzerindeki etkisi ortaya konulmaya çalışılmakta ve bu amaçla da En Küçük Kareler (EKK) ve İki Aşamalı En Küçük Kareler (2EKK) analizlerinden yararlanılmaktadır.

Çalışmanın analiz bölümünde üzerinde durulacağı üzere, modelde kullanılan değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkileri yöntem seçiminde önemlidir. Modelde bağımlı değişken ile açıklayıcı değişkenler arasında ters yönlü bir nedensellik ortaya çıkabilmektedir. Böyle bir içsellik sorununda araç değişken ya da değişkenlerden yararlanılmaktadır. Bu amaçla dinamik panel veri analizi ve iki aşamalı en küçük kareler yöntemleri literatürde kullanılan en yaygın yöntemlerdir. Dinamik panel veri yönteminde bağımlı değişkenin gecikmeli değeri açıklayıcı değişken olarak modele dahil edilerek araç değişken olarak kullanılmaktadır. Bu durum da bizim gibi zaman boyutu kısa ve ortalama periyot ile çalışan panel veri setlerinde gözlem sayısını önemli ölçüde azaltmaktadır. Bu olumsuzluğu bertaraf etmek amacıyla çalışmamızda literatür ile paralel olarak iki aşamalı en küçük kareler yöntemi kullanılmıştır.

Bu çalışmada 61³ ülkenin ekonometrik analize dahil edilmesinin nedeni, Dünya Değerler Anketi (WVS) veri tabanından elde edilen ve model için önem arz eden politik

---

³ *Almanya, ABD, Arjantin, Arnavutluk, Avustralya, Azerbaycan, Bangladeş, Belarus, Bosna Hersek, Brezilya, Bulgaristan, Cezayir, Çek Cumhuriyeti, Endonezya, Ermenistan, Estonya, Filipinler, Fas, Finlandiya, Gana, Güney Afrika, Gürcistan, Hindistan, Hollanda, Irak, İran, İspanya, İsveç, İsviçre, Japonya, Kanada, Güney Kıbrıs, Kırgızistan, Kolombiya, Macaristan, Makedonya, Malezya, Meksika, Mısır, Moldova, Nijerya, Norveç,*

kutuplaşma değişkeninin sadece 61 ülke için var olmasıdır. Ancak, ele alınan bu ülkeler devletin ekonomik boyutu, nüfus, coğrafi özellikler ve diğer açılardan farklı özellikler sergilemekte olup homojen bir yapı göstermemektedir. Diğer bir ifadeyle, analizlerde kullanılan değişkenlerde, ekonometrik analize olanak sağlayan değişme düzeyleri (variation) vardır.

Çalışmada, devletin ekonomik boyutunu açıklayan faktörler arasında politik kutuplaşmanın önemini açıklanmaya çalışılması ve bildiğimiz kadarıyla Türkiye özelinde politik kutuplaşmayı WVS anket verileri yardımıyla ölçen bir çalışma olmaması vesilesiyle, var olan boşluğu doldurulması amaçlanmaktadır.

Çalışma giriş ve sonuç bölümleri dahil toplamda beş bölüm olarak tasarlanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın ikinci bölümünde teorik arka plan ve literatür taraması, üçüncü bölümünde de ekonometrik analiz ve bulgulara yer verilmektedir. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise sonuç ve ampirik bulguların değerlendirilmesi yer almaktadır.

2. Teorik Arka Plan ve Literatür Taraması

2.1. Teorik Arka Plan

Devlet öteden beri toplumun ekonomik hayatında siyasi bir otorite olarak var olmuştur. Bir toplumda devletin olmaması güvensizlik, kanunsuzluk ve istikrarsızlık gibi olumsuzluklara sebebiyet vermektedir (Witte & Moesen, 2010: 41). Bu yüzden, tarihsel süreç içerisinde devletin üstlenmiş olduğu görevler artmış ve bu artışa paralel olarak da iktisadi açıdan kıt olan kaynakların kamusal ihtiyaçları etkin şekilde karşılamak için kullanılması zorunluluğu doğmuştur. Kamusal ihtiyaçlar ise zaman içinde değişiklik göstermiş ve genişlemiştir. Bilhassa, Büyük Dünya Buhranı sonucunda fakirlik, ekonomik istikrarsızlık ve işsizlik gibi ekonomik ve sosyal sorunlar önemli boyutlara ulaşmış olup yaşanan bu olumsuzluklar neticesinde devlet anlayışında önemli değişimler olmuştur. Devlet iktisadi kaynakları güvenlik ve adalet hizmetlerinin yanı sıra eğitim, sağlık, ulaşım ve iletişim gibi piyasası olan mal ve hizmetleri tesis etmek için kullanmaya başlamıştır (Sarı, 2003: 26; Bölükbaş, 2018: 3).

Öte yandan, İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemde de devletler toplumsal ihtiyaçların karşılanması amacıyla hizmet ağını genişletmiş, sosyal yardımlar, emeklilik sistemi, işsizlik ödemeleri gibi yapılanmalar ve sübvansiyonlar gibi hizmetlerle ekonomide aktif görevler üstlenmeye başlamıştır. Devlet, bu görevlere ek olarak ekonomik istikrarın, ekonomik büyümenin ve gelir dağılımında adaletin sağlanması, çevrenin ve tüketicinin korunması, dış ödemeler bilançosunun denkleştirilmesi, yüksek öğretimin geliştirilmesi gibi konularda da görevler üstlenmiştir (Sarı, 2003: 27; Commander vd., 1997: 11; Şener, 2016:

53). Devlet üstlendiği görevleri; mal ve hizmet üreterek, vergilendirme yetkisini kullanarak ve transfer ödemeleri yaparak gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla ekonomi büyüdükçe özel sektörün verimsizliklerini bertaraf etmek amacıyla ekonomiye müdahil olan, büyüyen bir devlet ortaya çıkmıştır (Garrett & Rhine, 2006: 13). Kısacası yirminci yüzyılın en çarpıcı gelişmelerinden biri devletin ekonomik kaynakların kontrolü üzerindeki etkisinin genişlemesi olgusudur.

Devlet, ekonomik yapı içinde kamusal amaçların karşılanması yanında iktisadi ve sosyal amaçların gerçekleştirilmesi amacıyla da harcamalar yapmıştır (Cusack & Fuchs, 2002: 15). Ayrıca, Keynesyen iktisat, kamu mallarına olan talebin artması ve olumsuz dışsallıkların giderilmesi gibi faktörlerin de devletin boyutunun ekonomik yapı içinde artmasında sürükleyici rol oynadığını belirtmiştir (Hillman, 2009: 746). 1970'li yıllarda ise, kamu politikalarındaki eksiklikler ve uygulama problemlerinin ortaya çıkmasıyla Keynesyen düşüncenin ortaya koyduğu kamu harcamalarının artırılarak istikrarsızlık ve işsizliğin önlenmesi düşüncesi kısmen sekteye uğramış ve dünya ekonomisi piyasa mekanizmasının ön plana çıktığı liberal bir eksene doğru kaymaya başlamıştır. Ancak, liberal düşüncenin kamu harcamalarının azaltılması yönündeki vurgusuna rağmen devletin ekonomik boyutundaki artış devam etmiştir (Uzay, 2005: 618; Şentürk vd., 2017: 186). Ayrıca, devletin gücü, kamu sektörü çalışanları, politikacılar ve baskı grupları tarafından kendi amaçları doğrultusunda kullanılmaya çalışılmak istenmektedir. Siyasi yapı içinde, (parlamento, hükümet, belediyeler vb) politik kutuplaşmalardan kaynaklanan çatışmalar nedeniyle, gelir dağılımını düzeltmeye, ekonomik büyümeyi, istihdamı ya da yatırımları arttırmaya yönelik yapılması gereken harcamalardan vazgeçilerek, politik rant sağlayan harcamalara yönelinmektedir. Bu durum kamu harcamalarının verimliliğini ve etkinliğini azaltığından toplumsal refahı olumsuz etkileyebilmektedir. Böyle bir durumda, devlet ekonomik ve sosyal yapı için bir çözüm olmaktan çıkmakta, bir sorun haline gelmektedir (Chobanov & Mladenova, 2009: 6).

Ekonomiyi etkileyen önemli bir makroekonomik değişken olan devletin ekonomik boyutu ile hükümet politikaları arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır (Zareen & Qayyum, 2014: 2; IMF, 2001: 19). Gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede devletin ekonomik boyutunun ciddi büyüklüklere ulaşması bu boyutu belirleyen faktörlerin araştırılmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, geleneksel literatür, devletin ekonomik boyutunun potansiyel birçok belirleyicisini göz önünde bulundurmıştır. Gelir dağılımı (Meltzer & Richard, 1981; Peltzman, 1980), ülke büyüklüğü (Alesina & Wacziarg, 1998), nüfus yoğunluğu (Alesina vd., 1999) ve dış ticaret (Rodrik, 1998) bu belirleyicilere örnek olarak verilebilir. Ancak, geleneksel literatürün aksine hükümete özgü politik belirleyicilerin de bu boyutu belirlemede önemli roller üstlendiği görülmektedir (Dash & Raja, 2012: 5). Ülkelerin farklı koşulları göz önüne alındığında devletin boyutunu ölçmede kullanılan doğrudan bir ölçüm birimi yoktur; farklı göstergelerden hareketle bu ölçüm gerçekleştirilmektedir (Akbulut, 2015: 44). Ancak, söz konusu boyutu ölçmek amacıyla hangi ölçüm kriteri ele alınırsa alınsın; devletin ekonomik boyutunun ulusal ekonomi üzerinde ciddi etkilerinin ortaya çıkması muhtemeldir. Bu etkiler hem makroekonomik hem de mikroekonomik boyutlu olabilir (Şen & Kaya, 2018: 30).

Şüphesiz devletin ekonomik boyutunun ölçümü konusunda farklı yaklaşımlar mevcuttur. Ancak ölçüm işleminde yararlanılmak üzere saptanan bileşenlerin kendilerine göre avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Literatür dikkatle incelendiğinde, devletin ekonomik boyutunun ölçümünde, ampirik çalışmalarda yaygın olarak harcama yanlı göstergelerden yararlanılmakta; bu çerçevede daha çok kamu harcamalarının veya kamu tüketim harcamalarının GSYİH içindeki payı dikkate alınmaktadır (Bkz. Alesina & Wacziarg, 1998; Annet, 2000; Plümper & Martin, 2003; Gramc, 2007; Lindqvist & Östling, 2010; Kotera, vd., 2012; Afonso & Jalles, 2016). Kamu harcamaları; genel devlet tüketim harcamaları, sübvansiyonlar ve transferler, sosyal yardımlar gibi kalemlerden oluşmaktadır (Chobanov & Mladenova, 2009: 15). Devlet, bir ekonomide kamu politikası yürütmek için harcama ve vergileri mali araçlar olarak kullanmaktadır (Posner, 1971: 25). Böylelikle, kamu harcama oranı ile kamu kaynaklarının kullanımının kapsamı yani devletin faaliyetleri ortaya konulmaktadır (Pevcin, 2004: 42).

Öte yandan, özellikle son zamanlarda ekonomik ve siyaset biliminde yapılan araştırmalar devletin ekonomik boyutunu belirlemede politik tercihlerin ve kutuplaşmanın etkili olduğunu ileri sürmektedir. Politik kutuplaşma, hükümetlerin siyasi karar alma süreçlerini etkileyebilmesinden dolayı önemli politik sonuçlar ortaya çıkarmaktadır (Lindqvist & Östling, 2010: 543). Ancak, politik kutuplaşmanın ekonomi literatüründe kabul görmüş bir tanımı bulunmamakla (Akdede, 2012: 20) birlikte genel olarak toplumsal huzursuzluğun varlığıyla ve siyasi ve sosyal alanda yaşanan çatışmalarla ilişkili olduğu bilinmektedir (Estaban & Ray, 2011: 1345).

Genel bir ifadeyle, kutuplaşma kavramı toplumdaki bireylerin, nüfusun bazı özelliklerine göre kümeler halinde gruplanabileceğini ifade etmektedir. Yani, kutuplaşma en az iki kümenin varlığını ifade eder. Her kümenin mensubu nitelik bakımından benzerdir ancak farklı kümelerin benzer olmayan niteliklere sahip üyelerden oluştuğunu varsaydığımızda toplumun kutuplaşmış olduğunu söyleyebiliriz. Bu gruplanmalarda her bir grubun kendi içinde yüksek düzeyde homojenliğe sahip olması ve gruplar arasında ise yüksek düzeyde bir heterojenlik bulunması gerekmektedir (Estaban & Ray, 1994: 819-824). Kısacası kutuplaşma, kümelenmelerin ya da grupların oluşumu olarak da görülebilir (Akdede, 2012: 21).

Bu çalışmada, politik kutuplaşmanın devletin ekonomik boyutu üzerindeki etkisi, Lindqvist & Östling (2010) ve Grechyna, (2016) çalışmalarında yararlandıkları vatandaşların kendi bildirimleri ile ortaya çıkan politik tercihlere dayanan bir politik kutuplaşma ölçüsü kullanılarak incelenmiştir. Bu bağlamda teorik açıdan bakıldığında kutuplaşmanın ya daha büyük ya da daha küçük devlet boyutuna yol açabildiği görülmektedir. Bu çalışmada, teorik etkinin hangisinin ampirik olarak ortaya çıktığı araştırılmaktadır.

2.2. Literatür Taraması

Literatürde devletin ekonomik boyutunu belirleyen faktörler üzerinde belirli dönemlerde ve belirli ülke gruplarına yönelik birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak, devletin

ekonomik boyutuna ilişkin ampirik literatür çalışmalarının 1980 sonrası dönemde ağırlıklı olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bu çalışmalarda sahip olunan ideoloji, hükümet değişiklikleri, yönetim biçimi, ülkenin sosyal çeşitliliği, siyasi ayrışma veya politik kutuplaşma, sosyal, politik ve kültürel faktörler ile anayasal etkiler gibi pek çok değişkenin devletin ekonomik boyutu veya kamu harcamaları üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Devletin ekonomik boyutu üzerinde ekonomik ve politik faktörlerin etkilerini inceleyen yukarıdaki çalışmaların karşılaştırmalı olarak incelenebilmesi açısından aşağıda bu çalışmaların kapsadıkları dönem, ele aldıkları ülke ya da ülkeler, kullanılan yöntem ya da yöntemler ve elde ettikleri bulgular Tablo 1’de özetlenmektedir.

Tablo: 1
Literatür Özeti

Çalışma	Dönem	Ülke	Yöntem	Bulgular
Cameron (1978)	1960-1975	18 OECD Ülkesi	EKK	Devletin milli gelir dağılımında ve tüketimindeki rolünün artması toplumların vergi devleti rolünü artırmıştır.
Schneider (1987)	1970-1977	ABD	Panel Veri	Toplumdaki homojenlik yerel yönetim büyüklüğünü etkilemektedir.
Blais vd. (1993)	1960-1987	15 Liberal Demokrasi	Panel Veri	Sol partiler sağ partilerden daha fazla harcama yaparlar.
De Haan & Sturm (1994)	1980-1989	AB Ülkeleri	Panel Veri	Hükümetin sık değişmesinin devletin boyutunu artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.
Rodrik (1998)	1980-1992	23 OECD Ülkesi	Panel Veri	Kamu harcamaları dış risklere maruz kalan ekonomiler için risk azaltıcı rol üstlenmektedir.
Alesina & Wacziarg (1998)	1960-1984	74 Ülke	En Küçük Kareler	Ülke büyüklüğünün devletin boyutu ve ticaret açıklığı ile negatif ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Alesina vd. (1999)	1960-1990	ABD	Panel Veri	Etnik çeşitliliğin fazla olduğu bölgelerde mali disiplinin sağlanmasının sorun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Annet (2000)	1960’lar 1970’ler 1980’ler	108 Ülke	En Küçük Kareler 2AEEK	Sosyal çeşitliliğin yüksek olduğu ülkelerde daha yüksek hükümet tüketimi yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır.
Tutar & Tansel (2000)	1960-1996	Türkiye	Panel Veri	Koalisyon partilerin sayısındaki artış bütçe açıklarını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.
Persson & Tabellini (2001)	1960-1998	85 Ülke	EKK 2AEEK	Başkanlık rejimleri ve çoğunluklu seçim sistemlerinin küçük vergi yüküne neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Kau & Rubin (2002)	1930-1993	ABD	Zaman Serisi	Arz yanlı değişkenlerin devletin boyutunun artmasında önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Perotti & Kontopoulos (2002)	1970-1995	19 OECD Ülkesi	En Küçük Kareler	Koalisyon boyutu ve ideolojik yapının mali sonuçlar üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Mukherjee (2003)	OECD Ülkeleri 1978-1996 OECD Dışı Ülkeler 1980-1996	110 Ülke	Panel Veri	Temsil edilen parti sayısı arttıkça devletin daha fazla sübvansiyon ve transfer harcaması yaptığı sonucuna ulaşılmıştır.
Plümper & Martin (2003)	1975-1997	83 Ülke	En Küçük Kareler	Demokrasi düzeyi arttıkça devletin boyutunun arttığı sonucuna ulaşılmıştır.
Persson & Tabellini (2003)	1960-1998	85 Ülke	EKK 2AEEK	Devlet gelirleri üzerinde anayasal etkilerin güçlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Tavits (2004)	1974-1995	22 OECD Ülkesi	Panel Veri	Devletin boyutu üzerinde partizan politikaların etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Ricciuti (2004)	1975-1995	19 OECD Ülkesi	Panel Veri	Siyasi ayrışmanın fazla olmasının hükümet harcamalarının artmasına neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Bawn & Rosenbluth (2006)	1970-1998	17 Batı Avrupa Ülkesi	Panel Veri	Çok partili koalisyon hükümetlerinin daha fazla kamu harcaması yaptığı sonucuna ulaşılmıştır.
Aidt vd. (2006)	1830-1938	12 Batı Avrupa Ülkesi	Panel Veri	Demokrasinin artmasının devletin boyutunu artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.
Savaşan & Dursun (2006)	1983-1998	Türkiye’de 67 İl belediyesi	Panel Veri	Politik konjonktür hareketleri yerel ölçekte belediye harcamalarını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.
Gramc (2007)	1980-2002	35 Gelişmiş Ülke	Panel Veri	Devletin tüketim harcamalarının boyutunda ekonomik faktörlerin transfer harcamalarının boyutundaki değişimde ise politik, sosyal ve kültürel faktörlerin daha önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Serzgin (2007)	1998-2002	Türkiye	SPSS	Ekonomik koşulların hükümetin popülarlığını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.
Tekeli & Akdede (2008)	1980-2003	Türkiye’de 67 İl Belediyesi	GMM ve SUR	Politik konjonktür hareketlerinin kamu harcamalarını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Lindqvist & Östling (2010)	1995-2005	74 Ülke	Panel Veri	Demokratik ve devletin boyutunun küçük olduğu ülkelerde politik kutuplaşma ve devletin boyutu arasındaki ilişkinin güçlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Pickering & Rockett (2011)	1960-1998	17 OECD Ülkesi	Dinamik Panel Veri	İdeolojinin devletin boyutundaki artış da önemli bir rolü olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Dash & Raja (2012)	1980-2007	14 Hint Eyaleti	Panel Veri	Koalisyon hükümetlerinin kamu harcamalarını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.
Kotera vd. (2012)	1995-2008	82 Ülke	En Küçük Kareler 2AEEK	Demokrasinin yüksek olduğu ülkelerde devletin boyutu yükseldikçe yolsuzluğun azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.
Wu & Lin (2012)	1998-2000	Çin	Panel Veri	Harcama ve vergi yerleşmesinin devletin boyutunu artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.
Karakaş (2013)	1969-2007	Türkiye	Zaman Serisi	Politik iş çevrimlerinin mali değişkenler üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Afonso & Jalles (2016)	1970-2010	140 Ülke	Panel Veri	Devletin boyutunun büyümesinin ekonomik faaliyetleri olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.
Hotunhuoğlu (2016)	1950-2012	Türkiye	Zaman Serisi	Seçimlerin cari ve yatırım harcamalarını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.
Kotera & Okada (2017)	1972-2010	125 Ülke	Panel Veri	Demokratikleşmenin devletin boyutunu artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Literatürde yer alan çalışmalardan anlaşılabilirliği gibi; metodolojileri, ele aldıkları ülke grupları ve dönemleri farklı olsa da sonuçlarının genel itibarıyla ortak olduğu görülmektedir. Çalışmaların çoğunda ekonomik ve politik faktörlerin devletin ekonomik boyutu üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde EKK ve 2EKK analizine yer verilerek, elde edilen ampirik bulgular değerlendirilecektir.

3. Ekonometrik Analiz ve Bulgular

3.1. Veri Seti

Modelde kullanılan değişkenlere ilişkin bilgiler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo: 2
Çalışmanın Veri Seti

Değişken Türü	Değişkenin Adı	Kısaltması	Kaynağı	
Bağımlı Değişken	Devletin Nihai Tüketim Harcamaları	KT	World Bank	
	Gelir Eşitsizliği (Gini)	G		
Bağımsız Değişkenler	Ticari Açıklık	T		
	Nüfus Yoğunluğu	N		
	Kişi Başı GSYİH Büyümesi	B		
	İşsizlik Oranı	I		
	Politik Kutuplaşma (Political Polarization)	P		World Values Survey
	Etnik Çeşitlilik (ethnic fractionalization)	E		The Quality of Government Dataset
	Siyasi Ayrışma (Government Fractionalization)	S		The World Bank’s Dataset on Political Institutions
	Demokrasi Seviyesi	D		Marshall and Jaegger’s Polity’s 4 Dataset
Araç Değişkenler	Enlem, Hukuk Sistemleri (İngiliz, İskandinav, Sosyalist, Fransız)		LaPorta vd. (1999)	

Bağımlı değişken devletin ekonomik boyutudur. Devletin ekonomik boyutunu ölçmede kamu tüketim harcamalarının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı kullanılmıştır. Söz konusu değişken Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir. Kamu tüketim harcamaları genel itibarıyla faydası kullanıldıkları yılla sınırlı kalan harcamalar olup bu harcamalar mal ve hizmet satın alınması amacıyla devlet tarafından yapılan cari harcamaları, askeri harcamalar dışında ulusal savunma ve güvenlik konusundaki çoğu harcamayı ifade eder.

Modelde bağımsız değişkenlere bakıldığında; politik kutuplaşma⁴ değişkeni için Lindqvist & Östling (2010) çalışmalarında kullandıkları Dünya Değerler Anketi (World Values Survey) veri tabanında bulunan "government responsibility" anket sorusunun standart sapmasıyla hesaplanan ölçüm değeri kullanılmıştır. Dünya Değerler Anketi veri tabanında bulunan anket soruları⁵ her ülkede yaklaşık 1.000 kişiyle yüz yüze görüşmeye dayanarak elde edilen cevaplardan oluşmaktadır. Çalışmamızda kullanmış olduğumuz "government responsibility" anket sorusu 1 ila 10 ölçekte ölçülen değerleri alır. 1 "insanlar kendileri için daha fazla sorumluluk almalıdır" ifadesine tamamen katılıyor demektir. 10 "hükümet herkes için daha fazla sorumluluk almalıdır" ifadesine tamamen katılıyor demektir. Gelir eşitsizliğinin ülkelerarası karşılaştırılabilmesi için Gini katsayısı kullanılmış olup Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir. Gini indeksinde 0 mükemmel eşitliği, 100 ise mükemmel bir eşitsizliği ifade etmektedir. Modeldeki etnik çeşitlilik (ethnic fractalization) değişkeni "The Quality of Government Dataset" veri tabanından elde edilmiştir. 0 ila 1 arasında değer alır. 0 etnik çeşitliliğin olmadığı, 1 ise etnik çeşitliliğin yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Siyasi ayrışma (government fractionalization) ve hükümet ideolojisi değişkenleri ise "The World Bank's Dataset on Political Institutions" veri tabanından elde edilmiştir. Siyasi ayrışma değişkeni 0 ila 1 arasında değer alır. Siyasi ayrışma açısından çoğunlukla 0,5'den büyük bir değer için hükümette ikiden daha fazla parti görülür ve bu değer 1'e yaklaştığında siyasi parti artar. Literatürde çeşitli demokrasi indeksleri bulunmaktadır. Çalışmamızda kullandığımız demokrasi değişkeni "Marshall and Jaegger's Polity's 4 Dataset" veri setinden elde edilmiştir. Değişken -10 ila +10 arasında değer alır. -10 zayıf demokrasileri, +10 ise güçlü demokrasileri ifade etmektedir. Nüfus yoğunluğu, kişi başı GSYH büyümesi, ticari açıklık ve işsizlik oranı değişkenleri Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir. Nüfus yoğunluğu değişkeni kilometrekareye düşen insan sayısı, kişi başı GSYH büyümesi değişkeni kişi başı GSYH'nin yıllık büyüme oranı ve ticari açıklık değişkeni ise ihracat ve ithalatın GSYH'ya oranının toplamı şeklinde alınmıştır.

3.2. Yöntem ve Model

Çalışmada zaman serisi ve yatay kesitin bir arada kullanımına imkân sağlayan hem dönemlere hem de birimlere ilişkin daha fazla bilgi kullanımı sağlaması açısından panel veri yöntemi kullanılmıştır (Tatoğlu, 2013: 3). Panel veri tekniği; güvenilir ve daha etkin tahminlere imkân sağlaması nedeniyle ampirik literatürde yoğun bir şekilde

---

⁴ Literatüre bakıldığında bir diğer politik kutuplaşma ölçüm şeklinin Esteban ve Ray (1994) tarafından önerilen kutuplaşma ölçümü olduğu görülmektedir.

⁵ Literatürde Dünya Değerler Araştırması veri tabanında yer alan ülke düzeyindeki çoktan seçmeli soruların dağılımını birçok yazarın kullandığı görülmektedir. Lindqvist ve Östling (2010) politik kutuplaşmayı anket verileri yardımıyla hesaplamış ve devletin boyutu üzerindeki etkisini incelemiştir. DiMaggio, Evans ve Bryson (1996) davranışların zaman içinde dağılımında ve kutuplaşmasındaki değişiklikleri anket verileri kullanarak incelemiştir. Au (1999) ve Au ve Cheung (2004) iş özelliklerindeki çeşitliliğin, iş tatmininin sosyal sonuçlarını yine anket verileri yardımıyla araştırmışlardır. Grechyna (2016) çalışmasında politik kutuplaşmanın belirleyicilerini incelemiş ve kutuplaşmayı ölçmede anket verilerini kullanmıştır.

kullanılmaktadır (Hsiao, 2007: 2). Bu gibi üstünlüklerden yararlanmak adına, çalışmada 61 ülkenin 1990-2015 yıllarının 5'er yıllık ortalamaları kullanılarak ekonomik ve politik faktörlerin devletin ekonomik boyutu üzerindeki etkisi panel veri yöntemi ile araştırılmıştır. Veri setinin 5'er yıllık oluşturulmasının nedeni model için önem arz eden politik kutuplaşma verisinin 5'er yıllık düzenleniyor olmasıdır. Ancak veri setinde eksik gözlemler mevcuttur. Bu nedenle dengeli olmayan panel veri seti kullanılmıştır⁶. Ayrıca, kullanılacak panel veri tahmin modelleri arasındaki seçim, kullanılan veri setine, modelde kullanılan değişkenlerin birbiriyle olan ilişkilerinin teorik altyapısına ve çeşitli istatistiksel testlere göre belirlenmiştir.

Modelde, bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasında teorik olarak ters yönlü bir nedensellik durumunda, bağımlı değişken ile hata terimi ilişkili olup parametre tahminleri yanlı ve tutarsız olacağından EKK tahmincisi tutarlı olmayacaktır (Gujarati, 2011: 311). Böyle bir içsellik sorununun giderilmesi amacıyla içsel (endojen) değişken yerine araç değişken ya da değişkenlerden yararlanılarak tutarlı ve yansız parametreler elde edilir (Arı & Özcan, 2012: 161). Bu amaçla literatürde yaygın olarak dinamik panel veri analizi ve iki aşamalı en küçük kareler yöntemleri kullanılmaktadır. Ancak, dinamik panel veri analizi ortalama periyot ile çalışan panel veri setlerinde gözlem sayısını önemli ölçüde azalttığından bu çalışmada literatür ile paralel olarak iki aşamalı en küçük kareler yöntemi kullanılmıştır.

Bu çalışma açısından bakıldığında, hükümetler harcamaları kullanarak yoksullar için işgücü piyasası fırsatlarını iyileştirerek gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltabilmektedirler. Buna ek olarak, gelişmekte olan ülkelerde Gini indeksi tüketim verilerine dayanıyor olabilir. Dolayısıyla, devlet tüketiminin zenginlerden fakirlere doğru yeniden dağıtılmasıyla ilişkili olduğu ölçüde, gelişmekte olan ülkeler için yüksek devlet tüketimi vergi sonrası gelir esas alındığından Gini indeksini azaltabilecektir. Bu durumlarda Gini indeksi devlet tüketimine karşı içsel olabilmektedir (Lindqvist & Östling, 2010: 551). Ortaya çıkan içsellik sorununu giderebilmek amacıyla bağımlı değişken olan kamu tüketim harcamalarını açıklayabilecek ancak söz konusu bu harcamaları başka bir kanaldan etkilemeyecek araç değişkenler bularak devletin ekonomik boyutu iki aşamalı olarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Analizlerde kullanılmak üzere bu açıklamaya uyan araç değişkenler olarak, Persson & Tabellini (2001, 2003), Adam vd., (2015) ve Elgin vd., (2013) çalışmalarında kullanılan "ekvatora uzaklık (enlem)" ve "hukuk sistemleri" kullanılmıştır.

Çalışmada, Lindqvist & Östling'in (2010) çalışmalarında kullandıkları ekonometrik model referans alınmıştır. Modelin bağımsız değişkenleri de Persson & Tabellini'nin (2003)

---

⁶ Gözlem sayısının düşük olmasının sebebi gelir eşitsizliği ve politik kutuplaşmanın etkisini görmeye yönelik kullanılan "gini katsayısı" ve "government responsibility" anket sorusunun çok fazla eksik gözlem içeriyor olmasıdır.

çalışmalarında kullandıkları değişkenlerden yararlanılarak belirlenmiştir ve tahmin denklemi aşağıdaki gibidir:

$$KT_{it} = \beta_0 + \beta_1 P_{it} + \beta_2 G_{it} + \beta_3 N_{it} + \beta_4 B_{it} + \beta_5 E_{it} + \beta_6 D_{it} + \beta_7 S_{it} + \beta_8 I_{it} + \beta_9 T_{it} + \delta X_{it} + \nu_i + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Çalışmanın söz konusu çalışmalardan farkı; Lindqvist & Östling (2010) çalışmalarında Dünya Değerler Anketi veri tabanındaki 4. Dalga (Wave 4) serisini kullanmıştır. Bu çalışmada ise Dalga 2'den Dalga 6'ya kadar seriler kullanılarak zaman boyutu genişletilmiştir.

3.3. Bulgular

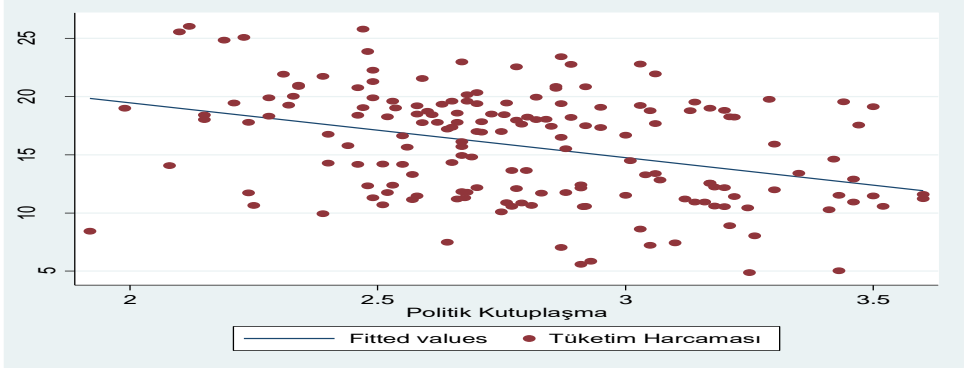
Tablo 3'de değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler verilmektedir. Analiz döneminde (1990-2015) ülkelerin nihai tüketim harcamaları ortalama %16 düzeyindedir. Ülkelerin politik kutuplaşma değerinin ortalaması 2,80 düzeyinde gerçekleşmiştir. Politik kutuplaşmanın en yüksek olduğu ülke (3,6) seviyesi Meksika iken politik kutuplaşmanın en düşük olduğu ülke (1,92) seviyesi Pakistan'dır. Etnik çeşitliliğin en düşük olduğu ülke Japonya (0,01) iken en yüksek olduğu ülke Nijerya'dır (0,85).

Tablo: 3
Tanımlayıcı İstatistikler

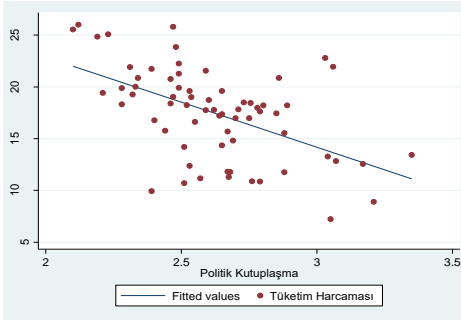
Değişken Adı	Gözlem	Ortalama	Std. Hata	Minimum	Maksimum
Devletin Nihai Tüketim Harcaması	300	15,55	4,84	4,49	26,49
Politik Kutuplaşma	174	2,78	0,35	1,92	3,6
Gini	248	37,80	9,40	19,49	65,06
Etnik Çeşitlilik	305	0,38	0,21	0,01	0,85
Demokrasi Seviyesi	299	5,18	5,71	-9	10
Siyasi Ayrışma	297	0,29	0,26	0	0,87
Nüfus Yoğunluğu	305	213,23	791,21	2,27	7546,31
Kişi başı GSYİH Büyüme	301	2,35	4,31	-24,21	35,32
İşsizlik Oranı	305	9,26	6,14	0,58	34,87
Ticari Açıklık	302	78,72	51,95	4,29	410,86
Enlem	305	0,37	0,18	0,01	0,71
FrcKöken	305	0,32	0,47	0	1
İngKöken	305	0,24	0,43	0	1
SocKöken	305	0,31	0,46	0	1
İskKöken	305	0,04	0,21	0	1

Şekil 1 tüm örnekleme ilişkin Şekil 2 ve Şekil 3 ise sırasıyla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ilişkin değişkenler arasındaki ilişkiyi veren serpilme diyagramında politik kutuplaşma ile kamu tüketim harcamaları arasında negatif yönlü bir ilişki mevcut olduğu görülmektedir. Yani, bu diyagramlardan da anlaşılacağı üzere, ele alınan ülke gruplarında politik kutuplaşma arttıkça kamu tüketim harcamaları azalmaktadır şeklinde önsel bilgi sunmaktadır.

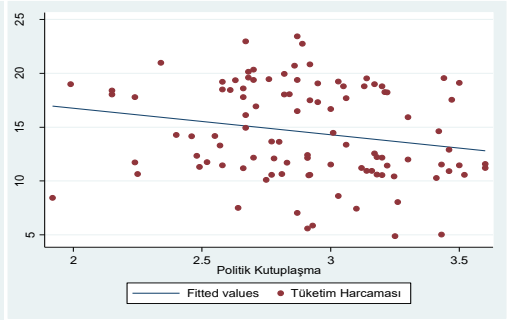
Şekil: 1
Kamu Tüketim Harcaması - Politik Kutuplaşma İlişkisi Serpilme Diyagramı

Şekil: 2
Gelişmiş Ülkelerde Kamu Tüketim Harcaması-Politik Kutuplaşma İlişkisi

Şekil: 3
Gelişmekte Olan Ülkelerde Kamu Tüketim Harcaması-Politik Kutuplaşma İlişkisi

Tablo 4’de temel ampirik bulguları vermesi açısından önce EKK tahmini sonra da araç değişken kullanılarak yapılan İki Aşamalı En Küçük Kareler Yönteminin sonuçları sunulmuştur.

Tablo 4’deki sonuçlara göre, her iki modelin de istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. EKK modelinin ampirik analiz sonuçlarına göre; politik kutuplaşma arttıkça kamu tüketim harcamaları azalmaktadır. Politik kutuplaşmada 1 standart sapmalı artış, kamu tüketim harcamasında %1.42’lik azalmaya neden olabilir. Kamu tüketim harcamaları ile demokrasi düzeyi, ticari açıklık ve işsizlik oranı arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki söz konusudur. Nüfus yoğunluğu ve kişi başı GSYİH büyümesi ile kamu tüketim harcamaları arasında anlamlı ve negatif bir ilişki olduğu görülmektedir. Etnik çeşitlilik, siyasi ayrışma ve gelir dağılımı ile kamu tüketim harcamaları arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Tablo: 4
Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: KamuTüketim Harcaması		
Bağımsız Değişkenler	EKK (1) (z-stat.)	2EKK (2) (z-stat.)
P	-1,42** (-1,97)	-3,17*** (-2,60)
G	-0,05 (-1,06)	-0,15** (-1,92)
E	-2,30 (-0,84)	3,38* (1,65)
S	-0,48 (-0,40)	2,48* (1,90)
N	-0,00*** (-2,84)	-0,00** (-2,00)
D	0,15** (2,06)	0,16** (2,27)
B	-0,19** (-2,32)	-1,01*** (-2,65)
i	0,13** (2,35)	0,17*** (3,06)
T	0,03** (2,26)	0,02** (2,08)
Sabit	19,43*** (6,82)	27,16*** (7,84)
Gözlem	145	145
R-kare	0,40	0,34
Wald istatistiği	45,21***	100,99***
Durbin/Wu-Hausman		0,01
Sargan İstatistiği (p-value) ⁷		0,22

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Not: a: Heteroskedasite ve otokorelasyon sorunu nedeniyle Arellano, Froot ve Rogers tahmincisi kullanılmıştır. z-istatistikleri katsayıların altında parantez içinde verilmiştir.

b: Araç değişken olarak enlem ve hukuk sistemi değişkenleri kullanılmıştır.

2EKK modelinin ampirik sonuçlarına bakıldığında politik kutuplaşma katsayısının hâlâ negatif ve istatistiksel anlamlılığını koruduğu ancak kamu tüketim harcaması üzerinde EKK tahminine kıyasla daha fazla azaltma yarattığı görülmektedir. Nüfus yoğunluğu, demokrasi düzeyi, GSYİH büyümesi, işsizlik oranı ve ticari açıklık değişkenlerinin de EKK tahmin sonuçlarıyla paralellik gösterdiği görülmektedir. Ayrıca EKK tahmin sonuçlarının aksine siyasi ayrışma ve etnik çeşitlilik ile kamu tüketim harcamaları arasında anlamlı ve pozitif gelir dağılımı ile de anlamlı ve negatif bir ilişki olduğu görülmektedir.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Çalışmada 61 ülkenin 1990-2015 dönemine ait yıllık verilerinin 5'er yıllık ortalamaları alınarak ekonomik ve politik faktörlerin devletin ekonomik boyutu üzerindeki etkisi ampirik olarak araştırılmıştır. Devletin ekonomik boyutu harcamalar perspektifinden

⁷ Sargan test istatistiği araç değişkenlerin geçerliliğini test etmek için kullanılmıştır. Test istatistiği sonucu p-değeri, "araç değişkenler geçerli değildir" H0 hipotezinin reddedildiğini, yani araç değişkenlerin geçerli olduğunu göstermektedir.

ele alınmış olup, bu boyutu belirlemede kamu tüketim harcamalarının GSYİH'ye oranı ölçüm birimi olarak kullanılmıştır.

Ampirik analiz sonuçlarına göre, öncelikle politik kutuplaşma ile devletin tüketim harcamaları arasında güçlü bir negatif ilişki olduğu görülmektedir. Yani, politik kutuplaşmanın yüksek olması devletin ekonomik boyutunun küçülmesine neden olmaktadır. Gelir dağılımının bozulması kamu tüketim harcamalarını azaltıcı bir etki göstermektedir. Bunun nedeni, hükümetlerin gelir dağılımındaki bozulmayı azaltmak için daha az tüketim harcaması yapıp daha fazla sosyal transfer harcaması yapıyor olma olasılığıdır. Etnik çeşitliliğin de devletin ekonomik boyutu üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Etnik çeşitliliğin yüksek olması daha yüksek kamu tüketimine neden olmaktadır. Yani, devlet tüketim harcamalarını kullanarak hem toplumsal istikrarsızlığı hafifletmeyi hem de kamu güvenliğini sağlamayı amaçlar. Hükümetteki siyasi partilerin sayısının fazla olması daha yüksek kamu tüketimine neden olmaktadır. Bunun nedeni, her bir siyasi parti farklı politik, sosyal ve tarihsel geçmişten geldiği ve farklı hedefleri olduğu için devletin harcama dağılımını arttırmaktadır. Her bir siyasi parti, kendi seçmen grubunun rantını ya da faydasını arttırmak için kamu harcamalarını arttırıyor olabilir. Ülkelerin demokrasi seviyesi arttıkça devletler daha fazla harcama eğiliminde olmaktadır. Yüksek nüfus yoğunluğu kamu tüketim harcamalarını azaltmaktadır. Bu durum ölçek ekonomilerine işaret etmektedir. Yüksek işsizlik oranı kamu tüketim harcamalarını arttırmaktadır. Devletin tüketim harcamalarındaki artış GSYİH büyümesini olumsuz etkilemektedir. Devlet harcamalarının artması dışlama etkisi ve vergi oranlarındaki artıştan dolayı ekonomik büyümenin yavaşlamasına yol açabilmektedir. Son olarak, yüksek ticari açıklığın kamu tüketim harcamalarını arttırdığı görülmüştür. Bu durum, yüksek dış ticaret açığına sahip ülkelerde kamu harcamalarının önemli ölçüde risk azaltıcı rol oynamasından kaynaklanmaktadır.

Özetle, kutuplaşmanın yüksek olduğu toplumlarda insanlar daha çok bireyci davranma eğiliminde olup devletten daha az harcama talep etme isteğinde olduğu görülmüştür. Diğer bir ifade ile, kutuplaşma devletin ekonomik boyutunun azalmasına neden olacaktır. Ayrıca, devletin ekonomik boyutu üzerinde, politik kutuplaşma, siyasi ayrışma, etnik çeşitlilik gibi politik ve demografik faktörlerin gelir eşitsizliği ve kişi başına düşen GSYİH büyüme oranı gibi ekonomik faktörler kadar önemli olduğu görülmektedir.

Kaynaklar

- Adam, A. & P. Kammas & A. Lapatinas (2015), "Income Inequality and the Tax Structure: Evidence from Developed and Developing Countries", *Journal of Comparative Economics*, 43(1), 138-154.
- Afonso, A. & J.T. Jalles (2016), "Economic Performance, Government size and Institutional Quality", *Empirica*, 43(1), 83-109.
- Aidt, T.S. & J. Dutta & E. Loukoianovai (2006), "Democracy Comes to Europe: Franchise Extension and Fiscal Outcomes 1830-1938", *European Economic Review*, 50(2), 249-283.
- Akbulut, H. (2015), "Kamu Sektörünün Hacmi: Türkiye-Avrupa Birliği Karşılaştırması", *Amme İdaresi Dergisi*, 48(3), 41-59.

- Akdede, S.H. (2012), "Income Inequality and Political Polarization and Fracturalization: An Empirical Investigation of Some European Countries", *Bulletin of Economic Research*, 64(1), 20-30.
- Alesina, A. & R. Baqir & W. Easterly (1999), "Public Goods and Ethnic Divisions", *Quarterly Journal of Economics*, 114(4), 1243-1284.
- Alesina, A. & R. Wacziarg (1998), "Openness, Country Size and Government", *Journal of Public Economics*, 69(3), 305-321.
- Annet, A. (2000), *Social Fractionalization, Political Instability, and the Size of Government*, Washington: IMF.
- Arı, A. & B. Özcan (2012), "Hollanda Hastalığı: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir Uygulama", *Sosyoekonomi*, 18(18), 153-172.
- Au, K. & M. Cheung (2004), "Intra-cultural Variation and Job Autonomy in 42 Countries", *Organization Studies*, 25(8), 1339-62.
- Au, K. (1999), "Intra-Cultural Variation: Evidence and Implications for International Business", *Journal of International Business Studies*, 30(4), 799-812.
- Bawn, K. & F. Rosenbluth (2006), "Short Versus Long Coalitions: Electoral Accountability and the Size of the Public Sector", *American Journal of Political Science*, 50(2), 251-265.
- Blais, A.B. & S. Dion (1993), "Do Parties Make a Difference? Parties and the Size of Government in Liberal Democracies", *American Journal of Political Science*, 37(1), 40-62.
- Bölükbaş, M. (2018), "Kamu Büyüklüğü İşsizliğin ve Genç İşsizliğin Nedeni Midir? Türkiye Örneği", *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*, 3(2), 1-17.
- Chobanov, D. & A. Mladenova (2009), *What is the Optimum Size of Government?*, Institute for Market Economics, Bulgaria.
- Commander, S. & H.R. Davoodi & U.J. Lee (1997), "The Causes and Consequences of Government for Growth and Well-being", *World Development Report*, 1785.
- Cusack, T.R. & S. Fuchs (2002), "Ideology, Institutions, and Public Spending", Working Group on Institutions, States, and Markets, *Discussion Paper*, P 02-903.
- Dash, B.B. & A.V. Raja (2012), "Political Determinants of the Allocation of Public Expenditures: A Study of the Indian States", National Institute of Public Finance and Policy, *Working Paper*, No.2012-101, 4-27.
- De Haan, J. & J. Sturm (1994), "Political and Institutional Determinants of Fiscal Policy in the European Community", *Public Choice*, 80(1-2), 157-172.
- DiMaggio, P. & J. Evans & B. Bryson (1996), "Have Americans' Social Attitudes Become More Polarized?", *American Journal of Sociology*, 102(3), 690-755.
- Elgin, C. & T. Göksel & M.Y. Gürdal & C. Orman (2013), "Religion, Income Inequality, and the Size of the Government", *Economic Modelling*, 30, 225-234.
- Esteban, J. & D. Ray (2011), "Linking Conflict to Inequality and Polarization", *American Economic Review*, 101(4), 1345-1374.
- Esteban, J.M. & D. Ray (1994), "On the Measurement of Polarization", *Econometrica*, 62(4), 819-851.
- European Values Study Group and World Values Association (2006), European and World Values Surveys Wave 2 1990-1994, Version 2014-04-29.
<<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV2.jsp>>, 17.06.2019.

- European Values Study Group and World Values Association (2006), European and World Values Surveys Wave 3 1995-1998, Version 2014-04-09.
<<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV3.jsp>>, 17.06.2019.
- European Values Study Group and World Values Association (2006), European and World Values Surveys Wave 4 1999-2004, Version 2014-04-09.
<<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV4.jsp>>, 17.06.2019.
- European Values Study Group and World Values Association (2006), European and World Values Surveys Wave 5 2005-2009, Version 2014-04-09.
<<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV5.jsp>>, 17.06.2019.
- European Values Study Group and World Values Association (2006), European and World Values Surveys Wave 6 2010-2014, Version 2014-04-09.
<<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV6.jsp>>, 17.06.2019.
- Garrett, T.A. & R.M. Rhine (2006), "On the Size and Growth of Government", *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, 88(1), 13-30.
- Gramc, B. (2007), "Factor of the Size of Government in Developed Countries", *Prague Economic Papers*, 16(2), 130-142.
- Grechyna, D. (2016), "On the Determinants of Political Polarization", *Economics Letters*, 144, 10-14.
- Gujarati, D.N. (2011), *Econometric By Exemple*, Boston: The Mc-Graw-Hill Companies.
- Hillman, A.L. (2009), *Public Finance and Public Policy, Responsibilities and Limitations of Government* (Second Edition), Cambridge University Press.
- Hotunluoğlu, H. (2016), "Türkiye’de Politik Bütçe Hareketlerinin Kamu Harcamalarının Dağılımı Açısından Analizi", *Yönetim ve Ekonomi*, 23(1), 113-125.
- Hsiao, C. (2007), *Analysis of Panel Data*, Cambridge University Press, Second Edition, New York.
- IMF (2001), "Sweden Selected Issues-The Role of Government", *IMF Country Report No.01/169*.
- Karakaş, M. (2013), "Political Business Cycles in Turkey: A Fiscal Approach", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 20(1), 245-262.
- Kau, J.B. & P.H. Rubin (2002), "The Growth of Government: Sources and Limits", *Public Choice*, 113(3-4), 389-402.
- Kotera, G. & K. Okada (2017), "How does Democratization Affect the Composition of Government Expenditure?", *Journal of Economic Behavior & Organization*, 137, 145-159.
- Kotera, G. & K. Okado & S. Samreth (2012), "Government Size, Democracy, and Corruption: An Empirical Investigation", *Economic Modelling*, 29(6), 2340-2348.
- LaPorta, R. & F. Lopez-De-Silanes & A. Shleifer & R. Vishny (1999), "The Quality of Government", *Journal of Law, Economics and Organization*, 15(1), 222-279.
- Lindqvist, E. & R. Östling (2010), "Political Polarization and the Size of Government", *The American Political Science Review*, 104(3), 543-565.
- Marshall, M.G. & K. Jagers (2007), "Political Regime Characteristics and Transitions 1800-2007", *Polity IV Project*, University of Maryland,
<<http://www.systemicpeace.org/inscr/inscr.htm>>, 14.05.2017.
- Meltzer, A.H. & S.F. Richard (1981), "A Rational Theory of the Size of Government", *Journal of Political Economy*, 89(5), 914-927.

- Mukherjee, B. (2003), "Political Parties and the Size of Government in Multiparty Legislatures Examining Cross-Country and Panel Data Evidence", *Comparative Political Studies*, 36(6), 699-728.
- Pehlivan, O. (2016), *Kamu Maliyesi*, Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Peltzman, S. (1980), *The Growth of Government*, Multilithed, Chicago: Univ. Chicago.
- Perotti, R. & Y. Kontopoulos (2002), "Fragmented Fiscal Policy", *Journal of Public Economics*, 86(2), 191-222.
- Persson, T. & G. Tabellini (1999), "The Size and Scope of Government: Comparative Politics with Rational Politicians", *European Economic Review*, 43(4-6), 699-735.
- Persson, T. & G. Tabellini (2001), *Political Institutions and Policy Outcomes: What are the Stylized Facts?*, London: Center For Economic Policy Research.
- Persson, T. & G. Tabellini (2003), *The Economic Effects of Constitutions, What do the Data say?*, MIT Press.
- Pevcin, P. (2004), "Cross-Country Differences in Government Sector Activities", *Zbornik radova Ekonomskog Fakulteta u Rijeci*, 22(2), 41-59.
- Pickering, A. & J. Rokey (2011), "Ideology and the Growth of Government", *The Review of Economics and Statistics*, 93(3), 907-919.
- Plümper, T. & C.W. Martin (2003), "Democracy, Government Spending, and Economic Growth: A Political-Economic Explanation of the Barro-effect", *Public Choice*, 117(1-2), 27-50.
- Posner, R.A. (1971), "Taxation by Regulation", *The Bell Journal of Economics and Management Science*, 2(1), 22-50.
- Ricciuti, R. (2004), "Political Fragmentation and Fiscal Outcomes", *Public Choice*, 118(3), 365-388.
- Rodrik, D. (1998), "Why Do More Open Economies Have Bigger Government?", *Journal of Political Economy*, 106(5), 997-1032.
- Sarı, R. (2003), "Kamu Harcamalarının Dünyada ve Türkiye'deki Gelişimi ve Türkiye'de Ulusal Gelir ile İlişkisi", *İktisat İşletme ve Finans*, 18(209), 25-38.
- Savaşan, F. & İ. Dursun (2006), "Türkiye'de Yerel Düzeyde Politik Konjontürel Devreler", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(2), 191-208.
- Schneider, M. (1987), "Income Homogeneity and the Size of Suburban Government", *The Journal of Politics*, 49(1), 36-53.
- Sezgin, Ş. (2007), "Ekonomik Oy Verme Teorisi: Türkiye Örneği (1998-2003)", *Amme İdaresi Dergisi*, 40(2), 21-38.
- Şen, H. & A. Kaya (2018), "Kamu Kesimi Büyüklüğü, Dış Şoklar ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Seçilmiş OECD Ülkeleri Üzerine Ekonometrik Bir Çalışma", *Bankacılık Dergisi*, 105, 27-46.
- Şener, O. (2016), *Kamu Ekonomisi* (on üçüncü baskı), İstanbul: Beta Yayınevi.
- Şentürk, S.H. & B. Karakurt & B. Şahingöz (2017), "Mali Disiplin ve Enflasyon İlişkisi Üzerine Bir Analiz: Türkiye Örneği", *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 3(2) 2017, 185-204.
- Tatoğlu, Y.F. (2013), *Panel Veri Ekonometrisi: Stata Uygulamalı* (İkinci Baskı), İstanbul: Beta Yayınları.
- Tavits, M. (2004), "The Size of Government in Majoritarian and Consensus Democracies", *Comparative Political Studies*, 37(3), 340-359.

- Tekeli, R. & S.H. Akdede (2008), "Yerel Yönetimlerde Politik Konjontür Hareketleri: Türkiye'de Belediyeler Üzerine Bir Uygulama", *İktisat İşletme ve Finans*, 23(262), 89-111.
- Tutar, İ. & A. Tansel (2000), "Political Business Cycles, Institutional Structure and Budget Deficits in Turkey", *Economic Research Forum Working Paper*, 1-16.
- Uzay, N. (2002), "Kamu Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği (1970-1999)", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19, 151-172.
- Witte, K.D. & W. Moesen (2010), "Sizing the Government", *Public Choice*, 145(1-2), 39-55.
- World Bank (2017), *World Development Indicators 2017*, Washington, DC: World Bank.
- Wu, A.M. & M. Lin (2012), "Determinants of Government Size: Evidence from China", *Public Choice*, 151(1), 255-270.
- Zareen, S. & A. Qayyum (2014), "An Analysis of the Impact of Government Size on Economic Growth of Pakistan: An Endogenous Growth", *Pakistan Institute of Development Economics*, Islamabad, Munich Personal RePEc Archive.

Keyifli, N. & S.H. Akdede (2020), “Politik Kutuplaşma ve Devletin Ekonomik Boyutu”, *Sosyoekonomi*, Vol. 28(44), 319-335.